

עליה – כיצד ?

יוחנן בלוך

פחד שנפל בשתי המאות האחרונות על שכבות רחבות של החברה המערבית מפני "היהדות ה- מתפשטת". בין כה ובין כה: השואה הרחיקה את המטרד, הפחד פג. הידיעה על רצח ששה מיליון- נים יהודים עוררה זועה, חרטה וצער – אבל גם הרגיעה. האנטישמיות יכלה להיסוג. עזרו בכך עוד הציונות והמדינה. גם המדינה סילקה "מטר- דים", והתישה את האנטישמיות, בהפריכה את טענותיה על כשרונם ההרסני בלבד של היהודים, מורך לבם וכדומה. והדברים ידועים.

התוצאה היא ששארית הגולה לאחר השואה אינה שרויה עוד בפחד האנטישמיות, כשם שאינה נותנת פחדה על סביבתה – לפחות לעת עתה. נתבטל איפוא הלחץ שהיה המניע הראשון לתקו- מת הציונות ושבבלעדינו אין לתאר את מהלך הדב- רים עד הנה. ובוה אולי היה תם ונשלם מפעל הציונות באותו יש וקיים, באותה מדינה של שנים וחצי מליון היהודים, הנזקקת לתמיכה מבחוץ, הנתונה ככלות הכל לחסדי מעצמות והעלולה להיבלע במאורעות מאבקן או להיטמע "במרחב השמי": לולא נתהפכו היוצרות, ובמקום לחץ האנטישמיות על הגולה, שמפניו הצילה המדינה או היתה צריכה להציל, בא לחץ המדינה על שא- רית הגולה, שמפניו אין לגולה מוצא אלא בדרך ההתבוללות המוחלטת או בדרך העליה, במקדם או במאוחר. כלומר, בגלל קיומה של המדינה, אין שום סכוי לשמור על הסטטוס קוו שביחסי המדינה לגולה. המדינה, כל זמן שהיא קיימת, דוחפת את הגולה להתחלשות, אם על-ידי התבו- ללות, ואז תגרוף עמה גם את המדינה אל תהליך החיסול, או על-ידי עליה והשלמת אמת לדרך הציונות.

הגולה התקיימה מראשיתה, למן גלות בבל, בכוח היסוד הדתי שבה. כלומר, היא התקיימה כעדה, כקבוץ אנשים המאוחדים באמונתם והמ- אוגדים בשמירת חוקי התורה ועיקריה. יסוד הא-

העליה מותנית רק בחלקה ביישור הדורי הק- ליטה במדינה. במידה מרובה היא תלויה בהמר- צתה בגולה ובגישה העקרונית המכוונת פעולה זו. יש איפוא לדון ברקע העקרוני קודם שמבררים בעיות של מעשה. לא קל הדבר, כי הרי "רקע עקרוני" זה מקיף את מכלול שאלות היהדות בת זמננו. נוכל להתוות רק ראשי פרקים לצורך ויכוח והמשך הדיון.

הציונות קמה כתגובה פראגמטית ללחץ האנ- טישימי. רבים מראשוני הציונים לא רצו כלל, עד שבא עליהם המשבר הציוני, לחיות כיהודים דו- קא. רק בשעת משבר נוכחו לדעת שאין ברירה, כי ההתבוללות נשללת מרוב היהודים על ידי ה- אנטישמיות ואת הישות העצמאית הכפויה אין לקיים בתנאים הקיימים אלא כקיום לאומי מובהק "גורמלי" לפי מושגי המאה התשע-עשרה וה- עשרים. כולנו יודעים שבכך לא היה די. במהרה השתלבה ההכרה הציונית הראשונית בכיסופי העם, שהם תולדת מורשתו הדתית-היסטורית. התברר שהקיום "הגורמלי" מזדהה במידה מרובה עם תביעות היסוד של היהדות ותקוה המשיחית. אך אמת היא שהיהדות מצאה עוז להגשים הלכה למעשה את הנתבע והמקווה רק בעקבות הלחץ המתמיד שלחצו עליה גורמים מבחוץ. אמנם הל- חץ כשהוא לעצמו לא היה מביא לידי תוצאות של יצירה לולא נוצל בידי הכוחות הטמונים בעם המכוונים למטרתם שלהם.

באה השואה וקמה מדינת ישראל. שתי התרח- שויות אלה הקהו את חוד האנטישמיות והתישו את מרבית כוחה. כי השואה חיסלה את קיבוץ היהודים שבהמוניו הרעבים למקום מחיה ומפלט, בכשרונותיו ובכוחות ההתפשטות שלו, הן בחומר והן ברוח, היה לצנינים בעיני העולם המערבי. אם מרבים היום דברי סרק על "הציונות המתפ- שטת", שפחדה נפל על העולם הערבי, כדאי לזכור שפחד זה הוא כעין גילגול צנוע של אותו

בשעת פיצוץ ליחידות שהיו טמונות ומלוכדות בו קודם והגיתזות עתה לעברים, אם לקיום נפרד ואם להבלעה בשדות-כוח חדשים.

ההתבוללות הקיצונית נכרכה בהתבטלות מפני אומות העולם, כלשונו של אחד העם, מתוך הש-תדלות להעלים את הזהות היהודית ולהמירה בזהות הלאומית הנכריה. אך היתה גם התבוללות אחרת, שמניעי התבטלות וקיום מהות יהודית שימשו בה בערבוביה. זו היתה התבוללות מרד-נית: מורדת במורשה היהודית, אך מורדת גם בעולם הנכרי, שדחה ביהירות את תחנוני היהודים לשויון אמתי וחירות חדשה, כשם שדחה תחנוני אביונים בכלל. היה במרד זה הרבה מתוך תוכה של יהדות, מאמונתה בתיקון עולם ומשאי-פתה המשיחית. יהודים מרדנים אלה עמדו ליד עריסת התנועה הסוציאליסטית, נשאוה והשתלבו בתוכה. אחרים, דומים להם מאד ברוחם, עמדו בחזית האבנגרד הרוחני והאמונתי והיו, במקום שהיו, כשאור שבעיסה, הן לרע והן לטוב. כיום נפגשים אנשים אלה בזרם רחב שולים ובלתי מוג-דר, אך ניכר בכל זאת באופיו המיוחד: זרם של קוסמופוליטיזם הומניסטי, בין שהוא עדין סוציא-ליסטי במובן ההלכתי, בין שכבר התיאש מן התורות למיניהן והלכותיהן. זרם זה משתרע מי-הודי האינטרנציונל הטרוצקיסטי עד למארכסיס-טים האוטופיים כדוגמת ארנסט בלוך והרברט מרקוזה ועד לאותם אלפי היהודים הבוחשים ונג-רפים בקלחת "המהפכות הצרופה" ביניהם מחב-רי "שירי המחאה", אמני ה"פופ" ובולעי הסמים בחברות "ההיפיז". יהודיים מאד הם יהודים אלה לפעמים; אך כולם נטשו את היהדות כקיבוץ עם, כגורל, כיעוד.

נשאר המחנה עצמו, שאכלו בקצותיו, ושגם הוא התפצל. הגרעין כאילו נבקע לשני יסודותיו, לדתי וללאומי, אף כי כל אחד נושא בחובו, ואפילו בעל כרחו, את הויקה למשנהו ומסגולות משנהו. חוד המשבר הופנה כלפי המתכונת הד-תית; ואין ספק שדוקא בהתערער האמונה יכולה להשתחרר תנופת ההיגאלות וההתמרדות בגולה שהיא בניין-אב ויסוד לציונות. כך הפכה הציו-

מונה איפשר לגולה קיום אוניברסאלי, ואפילו דחף את היהדות לפיזור אוניברסאלי. תהליך זה נראה בעליל בתנועת הגיור הרחבה, בימי היהדות הפרושית וההלניסטית. ואף-על-פי-כן לא אבד מעולם היסוד הלאומי שבגולה. העדה היתה ככ-לות הכל עדת עם ישראל. אמונת היהדות היתה אמונת עם: עם הנבחר לקיים את התורה באמונת ה', ותורה שירדה לעולם כדי להיות נחלת עם, עם ישראל. עם זה לא נהיה ל"כנסיה". הגרים הצטרפו בכוח גיורם לא רק לעדת מאמינים, כי אם גם לגוי קדוש: לקיבוץ אנשים הקשורים בשלשלת אבות, בעל גורל היסטורי-ארצי משלו. ומה בין עדה כנסיתית לעם שהוא "גוי קדוש"? הוה אומר, הקשר לארץ אבות — ארץ ההבטחה. הגולה התקיימה איפוא ויכלה להתקיים רק כעם ישראל בנכר — כגלות. היסוד הדתי שבה אינו ערטילאי, כי אם כרוך בעצם מהותו ליחסי עם — ארץ. אמונת ישראל בגולה, היתה אמונת-גלות: תפילתה היתה כשוועה ממעמקי גלות, ואת תקותה המשיחית אין לנתק מתקוות העם להיגאל בארצו. אמנם היו זרמים ביהדות שהדגישו הדג-שה יתירה את התפקיד האמונתי של קהל ה' במקום פזורו והחלישו בכך את תשוקת השיבה לארץ ההבטחה. אך גם זרמים אלה כאילו נהרו בתוך נוף שאפקו ארוג מיסורי הגלות ותודעת גאולה סופית, הכרוכה בשיבה לארץ ישראל.

במאתים השנים האחרונות פקד את הגולה ה-משבר החמור ביותר שידעה מעודה. נפגע היסוד הדתי שעליו היתה מושתתת. חלק גדול מאד מן העם, ובתוכו מן המוכשרים והנמרצים שבהם, פרץ את גדר התורה והאמונה, מצוותיה ודפוסי החיים שנטבעו בכוחה, את המסגרת שנראתה בעיני הפורצים כנחלת העבר וכמחנק בהווה. ואין לזלזל כלל בטענותיהם והרגשותיהם. נטייתם ל-"פריקת עול" חוזקה והושלמה בלחץ הסביבה הלא יהודית, אשר הציעה להם שוויון זכויות בתנאי שיוותרו על יחודם היהודי. כך צמח סבך הטמיעה שלא כאן המקום לדון בו. נצא ידי חוב-תנו אם נציין רק את עיקרי הכיוונים של התפר-דות היהדות בעטיו של משבר זה, כהתפרד אטום

בתוכו, ודרך חיים זה יתמשך בין הזמנים, יחליף כוח ואף ילבש ביום מן הימים צורה חדשה. כזאת היא הגולה על פיצוליה, שראתה בקום המדינה ובשלוש המלחמות שניהלה זו להגנתה ועצמאותה, עד ששולטת היא היום בכל ארץ-ישראל המערבית ובחצי האי סיני, ובירתה ירושלים בין החומות והוצה להן, ואם תתקיים המדינה ולא תיחרב חלילה, הרי תוסיף לשלוט לפחות במרבית ארץ-ישראל המערבית בגבולות מתקבלים על הדעת. מדינה זו יכולה לקלוט את כל שארית הגולה, וביחוד את היהודים הרוצים להישאר יהודים. ולא עוד אלא שהיא זועקת לעלית המונים, כי בלעדיה אין לה חיים, פשוטו כמשמעו. וכיצד תגיב הגולה על מדינה מתעצמת זו ועל זעקתה ?

אמונת ישראל למן חורבן הבית היא כאמור אמונת עם היושב בגלות. פרוש הדבר, שפזורת עם ישראל מחוץ לארץ-ישראל אינה יכולה להיות לאמונה זו מצב תקין וטבעי, שבו תבוא אל המנוחה ואל הנחלה. אדרבה, הגולה אפילו היא מתקיימת לפי דבר-אל ואפילו ששכינת-אל יצאה עם קהלה לגלות, הרי היא כשבירת כלים ופניה לתיקון. אמור מעתה, השיבה לארץ ישראל איננה רק עתיד אפשרי או מובטח, שאינו נוגע לעצם ההווה, אלא עתיד זה פועם במאווי ההווה, שכולו מודרך לקראת העתיד ובמהלכיו מקדים את העתיד, כהקדם אסיר בחלומותיו את שחרורו. על כן התקווה והתחינה לקראת עתיד השיבה לארץ הן מנשמה הגולה ואמונתה; התפילה ל"מקבץ גדחי עמו ישאל" אינה עיטור דבר של מה בכך, כי אם תפילה לאלהים חיים. "הזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה". בזאת הגאולה ובכך אהבתו. אבל אם כן הדבר, הרי הגולה אינה יכולה לשמור על קיומה נוכח מציאות המדינה. בזמן שהמדינה קיימת, דרכי השיבה פנויות. והאמונה, שהיא יסוד ומשענת לגלות, ושבלעדיה הגלות חשובה כמתה מלכתחילה, היא היא המצוה לשוב! הגלות התקיימה באמת רק כגלות, כלומר, כמצב המכוון לחיסולו בהיפתח שערי הגאולה, שערי ארץ-ישראל, והנה נפתחו

נות לתנועה לאומית, שמטבע הדברים התפרקה מתכני האמונה המסורתיים, אם כי נדבקה, בעצם היותה יהודית, בצוי יסוד, שעל פי מקורם ותולדותיהם הם כרוכים באמונת ישראל. וצו העליה לארץ-ישראל הוא אחד מהם. לכן יכול היה מחנה דתי להצטרף לתנועה ולהתוות מין דרך גישור בין התמרדות והמשך, שינוי ערכים ודביקות במסורת.

לאומיות ציונית זאת, שרובה אינה דתית, יכלה אף כימי שנים-שלושה דורות לשמש אורח-חיים בגולה. הא כיצד? האם אינו אורח-חיים שאין בו ממש, כהגדרתו באותה הלצה — איזהו ציוני, כל המבקש מחברו כסף כדי שיוכל שלישי לעלות ארצה — האומנם אורח-חיים ציוני הוא זה? אך הדברים, כידוע, לא היו פשוטים כל כך. הארץ לא היתה מוכנה והעם לא היה מוכן. היו תפקידים מרובים וחיוניים בגולה; בלשון הזמן ההוא: בתחיית הלבבות, בהכנת כלים ובעבודה מדינית. גם לא ידעו כיצד יפול הדבר. האם לא מעוט קטן בלבד יוכל להתישב בארץ? האם לא תישמר קטביות בין ארץ-ישראל לגולה? נוצרה בציונות בכללה מין היות בינים, ציונות פוסחת על סעיפי גולה ועליה. ובחיפוייה התקיימה בגולה יהדות, במקצת ציונות ובעיקרה מעורבת בתהליכי כי התבוללות, אשר אבדה אמונתה, אך נשארה בעלת הכרה לאומית-יהודית כלשהי; כדרך המש"כילים שלפי המליצה "לא התכחשו למוצאם היהודי". לאומיות יהודית כזאת התלבשה לעתים גם בלבוש דתי, וכך עושה גם היום. באין לה מסגרת חברתית אחרת היא באה אל בתי הכנסת. ואולי לא מוגזם לומר, שרוב המתכנסים ב"היכלות" ובבתי-הכנסת בגולה הם מסוג היהודים אשר אמונתם רפה אך זהותם לא אבדה — אף דתיותם היא פורקן לזהות, אשר למעשה אין לה מלים ושפתיה דובבות שפה לא ידעו. נזונה היא, ובוזה אין ספק, מקיום יהדות דתית, המוסיפה להאמין במוצא פיה ובקיום מצוותיה, כאילו לא קרה לה כלום ועברה בשלום את תהפוכות העתים. פלא הוא. ואין אתה יודע אם מתאפשר הדבר הודות למין כוח אינרציה מופלא; או שבאמת דחף היעוד

כלאים היא, ואין לה שחר. המתפללים לציון ואינם משתייכים לציון, המתפללים למקבץ גדחי עמו ואינם מקבצים את גלותם, שקר תפילתם, וכל התירוצים לא יועילו. אמונה הלולה זו לא תעמוד כנגד זרם ההתבוללות. אדרבה, אין היא אלא צעד ראשון בתהליך ההתבוללות והחיסול.

ואם כן — תכני האמונה הזאת ומנהגיה אינם יכולים לשמש גם כלבוש או כמסגרת חיצונית להרגשת זהות יהודית כלשהי, כפי שהיה הדבר עד כה. כי אפילו לא האמינו במשיח צמח דוד ובתחית המתים, ובאמת לא קיוונו להשבת העבוֹר־דה לדביר הבית, וממילא קיבלנו את התפילה כסתם מצות אנשים מלומדה ואמרנו בלב ולב: הרי לפחות היתה בה נעימה של כיסופי גאולה. אך אם מתברר שהמתפללים אפילו להביע כיסוֹ־פיהם אינם מתכוונים, וכל תפילתם מן השפה ולחוץ ואפילו שקר — כיצד נוכל לחזור אחריהם או להצטופף בקהלם?

ובאמת מתבטל כל תוכן אפשרי ליהדות בגולה. "ערכי תרבות יהודית" כרוכים תמיד באמונה, בזו האמונה הקשורה לארץ־אבות ושכל דבריה אומרים היום: לעלות! אמנם ב"לאומיים" מדובר כאן, המנסים בדרך־כלל לדלג על התוך האמונתי ולהיאחז בצד החילוני כביכול, בממד ההיסטורי או הספרותי־מוסרי, בין שמדובר בסיפורי חסידים או ב"ספרות התנ"ך". אך דא עקא, שדוקא ממד זה כולו חופף את חיי העם הנאבק על קיומו בנכר, שבו אין לו גאולה, או שהוא כולו ספוג זכר הארץ. אם ירצו לבסס ב"ערכים" אלה את התפוצה, יש לדרשם דרש "רוחני", המכוון ל"תורה מוסרית" או ל"אלוהות" שחסידיה מנותקים מעם וארץ. אך דברים הצריכים לדרש, אינם בסיס לאורח־חיים. ומה גם שדרש זה קרוב על פי מהותו לדרש שבו דורשת הנצרות את התנ"ך. אך לנצרות עמדה עדיפה כאן, כי יש לה מקור אמונה והתגלות, התובע דרש זה או ממין זה — וליהדות אין. אין תימה איפוא שהנוער היהודי המשכיל בארצות־הברית, בעל "זיקה דתית", נמשך אחרי התיאור־לוגיה הפרוטסטנטית בת זמננו. כי זהו משפט היהדות הקונפסיונלית, שהיא מפרשת את נכסי

שערי ארץ־ישראל — וכיצד לא תתחסל הגלות? כי הרי בכך כל ישותה, שאינה אלא פרודור לט־רקלין הגאולה, ועכשיו נפתח פתח לטרקלין! ואם יוסיף העם לשבת בפזוריו על אף פתיחת השערים, הרי שהאמונה איננה עוד; והעם בפזוריו אינו עוד העם בפזוריו. והאנשים האלה הקרויים יהוֹ־דים, יהיו מה שלא יהיו, עם ישראל לא יהיו. זה שאמרנו: או שהגלות תתחסל כעת בדרך השיבה או שהיא תתחסל ממילא בהימחק פני ישראל ממנה.

נוהגים לטעון כנגד זה, שפתיחת שערי ישראל בימינו עדיין אינה התחלת הגאולה. לא לכך קיוו־תה הגלות, שיארוזו מזודות ויעברו בדיקת מכס בנמל חיפה וישלמו מס הכנסה במדינת ישראל. תקוותה למלכות שמים עלי אדמות, שאין לה דבר עם העליה ה"גשמית" בלבד. על כן הגלות היא עדין גלות, נפעמת באמונתה, שחיותה אינה נפג־מת כלל גם אם אין מפליגים לארץ־ישראל כדעת הציונים.

אך הבעיה אינה של אתחלתא דגאולה, כי אם פשוטה יותר. בין שמדינת ישראל היא ראשית הגאולה או שלב קודם לה ובין לאו: ישראל — כ עם, כאותו עם שאבותיו התנחלו בארץ־ישר־אל, כבשוה, נלחמו עליה, שדורות על דורות שבו התאבלו על חורבנה, קיוו אליה, עלו אליה וניסו להחיותה, עד אשר דור חלוציו בימינו באמת קוממה, וכל זה באמונה הבלתי פוסקת למן ימי האבות שזו ארץ ההבטחה — עם זה אינו יכול אלא להתנחל בה כשהיא מוכנה וזועקת אליו, או שהוא חדל להיות עם. לשון אחר: אם פזורי ישראל אינם שבים היום לארץ־ישראל, הרי הם מנתקים את הקשר הטבעי, שהוא באמת "גש־מי", בין עם וארץ, שבלעדיו אין עם בכלל; ובוזה מתכחשים למהותם כפזורי עם ישראל. תהיה אמר־נתם אשר תהיה — אך לא באמונת עם ישראל יחיו, זו האמונה שאין לשערה בלי יסוד העם, הגוי הקדוש, שעמו נכרתה הברית, לתת לו את הארץ אשר נשבע לאבותיו.

ואם אמונתם אינה אמונת עם ישראל, אם כן מה היא? "קונפסיה", מין דת "מונותיאיסטית"?

טית ומתמשכת. הקושי אינו בקצב התהליך כי אם בחוסר הרצון המסכל את כולה. הגולה במעשיה, ולעתים גם בהכרזותיה, מסרבת להיענות לזעקת העליה. מדוע? האם הנחותינו לא נכונות? האם טעינו בחשבנו שעצם הרגשת הזהות היהודית דוחפת את הגולה להתחסל על-ידי עליה? היש בכל זאת עוד יסוד קיום מהותי לגולה, שאינו מתבטל בפני קיומה של המדינה ותביעותיה?

אין. טענותיה של הגולה לגבי תביעות העליה הן עצמן מאשרות זאת. כי למעשה נגלית הצדקה אחת בלבד לגולה, ומסביב לה נתגבבו מילים ותירוצים כושלים, והיא: טוב לנו כאן. ל"טוב" הזה כמה בחינות. האחת משמעה, שהגולה השתלבה יפה באורח החיים של הארץ המארחת, באורח החיים האמריקני או בתרבות צרפת וחברתה. אבל גם הגולה עצמה מבינה, שאין זו הצדקה מן הבחינה היהודית, כי "טוב" זה טוב להתבוללות ואינו אלא ראשית חיסולה של הגולה בדרך ההתבוללות. והבחינה האחרת של ה"טוב" הזה פירושה פשוט בתכלית: בגולה מרויחים יותר והחיים נוחים וקלים יותר מן הבחינה החומרית. מדהים ומאלף עירומה של טענה זו, הנאמרת כמעט ללא כיסוי ופרכוס. והלקח הוא, שאין באמת התנגדות אידיאולוגית לתכנית העליה (חוץ מחוגים דתיים מסוימים, אך לא הם העיקר), וכל אחיזתה של הגולה היא ב"טוב" שבה.

ועל זה ייאמר בדברים ברורים ובוטים. קרל מארכס במסתו "על שאלת היהודים" אמר: "מהו היסוד המוחשי של היהדות? הצריכה המעשית, התועלת האנוכית. מהו הפולחן המוחשי של היהודי? די? רדיפת הבעצ... הממון הוא האל הקנא ליש-ראל אשר על פניו לא יהיו אלהים אחרים... הלאומיות המדומה של היהודי היא לאומיות הסוחר ואיש הכספים בכלל". דבריו של מרכס אינם מקוריים; חוזר הוא על טענת האנטישמים בשנאתו העצמית שלא מדעת, ורק בכשרון ההגדרה הוא עולה עליהם. אבל דא עקא: אם לגולה יסוד קיום ב"טוב", המסוגל לעמוד בפני הצו ההיסטורי-ריירוני, הרי באמת יסוד קיום מהותי הוא;

היהדות לצד אמונה מנותקת מעם וארץ, וממילא אינה אלא חזרה מגומגמת על דרך הנצרות, הטובה ממנה; וסופה להתבטל מפני הנצרות.

גם הציונות זקוקה לתוכן, ל"ערכי תרבות יהודית". ודינה כדין כל זהות יהודית בגולה: אם אין היא נשמעת לצו העליה, היא מתרוקנת מתוכן. גם תפקידיה המעשיים המיוחדים אין להם עוד אחיזה בתפוצה. תפקידי "המדינה בדרך" עברו רובם למדינה עצמה. איני גורס אמנם כדעת בן-גוריון, שהציונות המאורגנת מיותרת היום: דוקא להמרצת העליה נחוצה היא, ועוד ידובר על זה. אך יהיו מה שיהיו תפקידיה – הציונות היום אינה יכולה לשהות בגולה כבתוך ביתה, ואפילו רק "לדור או שניים". היא כולה עראי על סף הבית. דרכי ארגונה דומים מבחינה זו לארגוני סטודנטים, שחבריהם נכנסים אליהם ופועלים בהם על מנת "לגמור"; וסטודנט נצחי סטודנט רע הוא, ולא יצלה לארגון. נמצא שמכל הבחינות אין עוד אחיזה לגולה. בשמרה את זהותה היהודית, עליה להתבטל בפני מדינת ישראל ובתוכה. ואם לא תעשה כן, היא מבטלת את זהותה היהודית ומתבטלת בתוך העמים. על האנטישמים לא נוכל לסמוך עוד – זו האמת על אף הנעימה הציונית שבדבריהם. הם לא יחזירו את האובדים למוצאם, כי החשש מפניהם נתמעט. ההתבוללות היום נוחה וקלה היא. אין צורך אפילו בחיקוי מאומץ של דרכי לאום אחר. גאה הזרם הקוסמופוליטי, שכולם מתקבלים אליו, ללא שינוי צורה ואופי, כי הוא מאחד בערבוביה שבו ולא באחדות שבו. לגולה אין שמץ של סיכוי לעמוד נגדו, מה גם שדינה מעצם הווייתה להתחסל.

ב

עובדה היא שהגולה אינה עולה! ואין סיבת הדבר דוקא ברצון המתגבר להתבולל. הרי גל של גאווה לאומית גואה עתה בגולה ומחזק את הרגשת הזהות היהודית; ואף על פי כן אין הגולה עולה. אמנם לא ציפינו ולא נוכל לצפות בתנאים הקיימים לעליה פתאומית של המוני יהודים הדוחקים ואצים ארצה; מוכנים אנו לחכות להתפתחות א-

השבתאית, שהיא אינה אלא מבשרת התהליך הזה. אך כל הבעיה אינה מורידה כלום מכורח העלייה. הטענה השניה היא שישראל עצמה זקוקה לגור-לה. מדוע? סברה, בעיקר לשם כסף ובמקצת לשם תמיכה מדינית. הגולה כביכול צריכה להוסיף ולהתקיים כדי לסעוד מדינה זו, שאינה מסוגלת לעמוד על רגליה שלה.

כדאי לומר פעם בפה מלא, שאין אמת בטענה זו, וכולה טעות והטעיה. המדינה אינה עומדת על רגליה כי אוכלוסייתה היהודית קטנה מדי. עם של שנים וחצי מליון אינו יכול להתקיים בכוחות עצמו בתנאים שהוא נתון בהם. שום סעד ותמיכה לא יקיימו אותו במספריו אלה לאורך ימים. מה גם שאין בכלל לקיים מדינה כנכה נצחי הצריך ל-תומכים ולנדבנים. הפתרון היחיד הוא בריבוי תושבים ובעליה. אם יהיו במדינה מישה או ששה מליון יהודים תוכל לפתור את בעיותיה. אך לשם כך עליה לקבץ את הגולה, כלומר, לחסלה ולא לשמרה!

אם כך הדבר, מדוע הציונות, שלוחת המדינה, על דובריה וארגוניה, אינה אומרת לגולה שכך הוא? כאן אנו נוגעים בלב הבעיה כולה. אם נעמיד את הגולה בפני אמתו של המצב, אם נחשוף לפניה את הברירה שאין מפלט ממנה, היינו שנוכח המדינה עליה לבחור בין התחסלות על-ידי התבוללות לבין התחסלות על-ידי עליה, ורק קיבוץ גלויות פשוטו כמשמעו יקיים את המדינה ואת עם ישראל לאורך ימים, יהיו הדברים קשים ומדהימים לרבים, ורבים מהם ידברו על הגזמה ועל קיצוניות. אך יהיו רבים מן המהססים ומתגוננים בפני עצמם באמתלות השגורות אשר יודו על האמת; אליהם יצטרפו הפוסחים על הסעיפים; ובחלוף הימים, כשהגיון הדברים יתממש, יצטרפו אליהם כל אותם היהודים אשר יבינו שזהותם היהודית לא טפלה היא, כי אם מעיקר ישותם. אך אם לא נגלה לגולה את הברירה האמיתית, נרגיע אותה בפשרות ועוד נספק לה הצדקות, הרי בעזרתנו תתחפר בנוחותה ולא תזוז מנוחות זו שהגולה נהרסת בה והמדינה אתה. ואם כן — מדוע אין הציונות אומרת את האמת?

ועלינו לשאול האם לא סיגלה "לאומיותנו" אנוכיות ואהבת ממון כסגולות מהותיות? — ולא היא, לא מהותה היא, כי אם מהות הזמן. "הטוב" החמרי כיסוד קיום, המצדיק מעשים ומחדלים, המשמש מטרת חיים ועל פניו אין אלוהים אחרים, הוא יסוד "קוסמופוליטי" מובהק. על כן הגולה, המצטדקת ב"טוב", מצטדקת ברוח הזמן שעברה על הגולה כנגד רוחו של עם קטן זה, שהזמן אינו מבין עוד מדוע ולשם מה יתקיים. ובכך כבר גברה יד ההתבוללות על יצר הקיום היהודי.

קשה לגולה לעמוד בעירומה, והיא בכל זאת מחפשת אמתלות ומתלבטת בנסיגות של רציו-נליזציה, כדרך אדם המתפתה להבל ומצפוננו מיס-רו והוא מצטדק בפניו. אך אין אמתלאות רבות, מספרן חמש שש, כלליות ופרטיות, והן תמיד חזרות ונשנות: האקלים... השפה... המקצוע... הכלכלה... רק שתיים מן הכלליות ראויות לפירוט. האחת אומרת, שיהדות אמת, השומרת מסורת אבות, שערכי הרוח והדת יקרים לה, מושבה בגולה. בארץ נשחקת האמונה, במקומה באה חיי-לוניות וכנעניות, שהיא קץ הציונות ואין צריך לומר קץ היהדות. זו הטענה. אך הצרה היא, שהיהדות בהיותה דוקא יהדות אמת, אינה יכולה לשהות עוד בגולה, שאינה גולה עוד; ושחייתה היא כהכרות ניתוק מיסודה.

אכן, בארץ כאילו נאלצת היהדות ללבוש חומר ולצלול למעמקי חולין. אך יש בחולין אלה גם מן ההיטהרות ומכיסופי משיחיות. לעומתם נשמרת הרוחניות בגולה באמצעי בידוד, שהם מצד עצמם רעועים ומפוקפקים, וביחוד כשהם גודרים רק מעין מקלט פנימי בתוך הגלות השטופה בגשמיות. ודאי שהמעבר מקדושה מבודדת לחיים ארציים כורך משבר וסיכון. אחד מביטויי החמורים היא הכנעניות, שהיא כחלי רע הפוגע בעצב החיים — גם של "הכנענים", אף כי הם בפזיון-תם וביהירותם אינם רואים זאת. אולם אין ליהדות ברירה: אם עלייתה ארצה היא כירידה לחולין, הרי הירידה הזאת צורך עליה היא. יש לדון בזה בכובד ראש. אין גם להתעלם מכך, שהתהליך מזכיר ברבות מתכונותיו את המשיחיות הכופרת

אם לא יתגשם בגשמיות מכל הבחינות, בהמונים, במדינה, בצבא ובגבולות. והוא לא ראה שמרכז זה לא יאחד את הגלות ולא יתקנה, כי אם יחסל אותה: יספוג אותה לתוך תוכו, או ידחוף אותה לזרועות ההתבוללות.

והנה תהליך זה מתגשם, אך הציונים עדיין בשלהם: "ישראל והגולה... יחסי גומלין... אנו לעזרת הגולה והגולה לעזרתנו..." וכל זה נאמר, כשהתורה כבר התרוקנה מתוכו. יהדות הגולה הולכת ונהפכת על פי הגיון הדברים ליהדות של העמדת פנים: היא מעמידה פני מאמיני; היא מעמידה פני מקיימי מסורת; היא מעמידה פני ציבור מלוכד ברוח ובאחות. וכל מי שמכיר את הגולה יודע את הריקנות המחרידה המתפשטת מאחורי המסכה. והציונות המתבססת על גולה זו כעל היקף, בהכרח שגם היא תיהפך להעמדת פנים. וכך הוא כבר בשעה זו.

"הפנים לגולה" היתה לסיסמת סרק. המאמצים להגברת כוחה של הגולה דומים ליציקת מים לח" בית שבורה. והמאמץ לא רק מכלה כוחות, אלא גם מסתיר את המצב לאמתו ואת טיבו של התפ"קיד הכרוך בו. לשון אחר: הוא מוליך שולל. ומה על הציונות, המתבטאת לפי דבריה ב"ויקה לישראל" וב"עזרת הגולה לישראל"? בידוע ש"הרבה הרבה רגשי חבה וגאווה כלפי ישראל יש בגולה, אך כיון שהרגשות אינם באים לכלל מעשה-אמת, לידי הגשמה — ואין הגשמה אלא הגשמה ציונית אמיתית, כלומר, עליה — ממילא מורעלים הרגשות האלה קמעה-קמעה מחמת מפח-נפש, נהיים אמביואלבטיים ומעלים טינה והסתייגות, וסופם שיהפכו לשוויון-נפש ויאוש. לעת עתה הם מבקשים להם פורקן בתחליף נוח ובלתי מחייב. ויש תחליף כזה, תחליף מובהק, תחליף לחיבה, תחליף לקרבן, תחליף לרגש ותחליף ללאום, תחליף לכל: הכסף. ציונות החצי-חצי היתה לציונות-תחליף, ציונות-הכסף.

יבואו פיקחים-טיפשים ויאמרו לנו: הרי באמת צריך כסף! ודאי צריך כסף. אך כבר אמרו חכמינו: "גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשנה רבנו"; על כל פנים לא יעשו מתנם תחליף לדברים שהם

כי היא עצמה פוסחת על הסעיפים ומסתתרת מפני האמת. מקור הדברים ידוע: רובנו נוהגים בידועין או שלא בידועין כתלמידיו של אחד-העם; דביקים בתורת "מרכז" בארץ-ישראל, שהגלות "היקף" לו. אין ההיקף קיים בלי המרכז; אך גם המרכז כהוייתו מצריך את ההיקף, כלומר מחייב את הגלות. "הגלות היא ענין רע ומר מאוד, אבל לחיות אנו צריכים ויכולים גם בגלות, עם כל רעתה ומרירותה. היציאה מן הגלות היתה ותהיה תמיד תקוה לאומית מזהירה לאחרית הימים, אבל זמנו של 'הקץ' הוא 'סוד אלוה' צפון ונעלם, ואין קיומנו הלאומי תלוי בו". הציונות מבית מדרשו של אחד-העם "אינה מודה בקבוצ גלויות ואינה שוללת את הקיום בגלות; אדרבא, בהיותה חושבת את הגלות לחזיון מתמיד, שאין בידענו לבטלו, היא דורשת לתת חיזוק ותוקף לחיינו הלאומיים בגלות...". ברוח זו נתנה הציונות חצי שותפות לגלות, זו שאינה חפצה לעלות ושאינה ציונית, בסוכנות היהודית. ברוח זו העלו בזמננו, זמן קיום מדינת ישראל, את הסיסמה: "הפנים לגולה"! הקימו אירגונים כגון "הקונגרס היהודי", ולו בנים ואחים וכולם מחוברים בו בצורה או אחרת באותה ציונות-חצי-חצי, וכל זה כדי "לתת חיזוק ותוקף לחיינו הלאומיים בגלות". וברוח זו מטיפים לגולה זה עשרות בשנים, שהמדינה זקוקה לה: שתתן כסף ותיוכח לדעת כמה אנו זקוקים לה!

הדברים האמורים מפי אחד העם נכתבו בשנת תרס"ט, כמעט לפני ששים שנה*, והרבה מאד השתנה מאז. באה השואה, אשר איש כאחד העם אשר לא האמין ב"קאטאסטרופות" אך האמין ב"שכל", לא היה מעלה על דעתו; ובעקבות השור-אה "טוב" לגולה, וטוב זה מר מכל מרירותה. היציאה מן הגולה אינה תקוה "לאחרית הימים" אלא ענין לשעה זו, עכשיו! אך העיקר: התברר, שכל התורה אינה מסתברת. בשני דברים טעה אחד העם. הוא לא ראה, ואולי לא יכול לראות בשעתו, שמרכז רוחני-לאומי לא יתקיים בכלל

* "שליחת הגלות", כל כתבי אחד העם, ירושלים תשכ"ה, ע' ת"ג.

בה, אך רישומה אינו ניכר. בועד ההסתדרות הציונית משתתפים בדרך-כלל אנשי ועד הקהילה. אלה אמנם לא-ציונים ומיצגים את יהודי קהלם כלפי חוץ כבני האומה שבתוכה הם יושבים, הנבדלים מן השאר רק באמונת "דת משה"; אך לעומת זה תובעים הם את מקומם בועד ההסתדרות הציונית כמקום של כבוד — ולשם פקוח.

גם "שיתוף פעולה", הם אומרים, יובטח על ידי כך. באמת עושים ומעשים הם בכל כוחם במכירת אגרות-חוב ובפעולות מגבית. אך מאחר שהציונים המחוברים אליהם אינם מעזים לחרוג ממסגרת ה"התרמה", נעשית מלאכתם בידי הקהילה. אין שיתוף פעולה, כי אין לציונים שדה פעולה משל-הם. וכתוצאה מכך משותקת ההסתדרות לגמרי זה שנים.

גם איש מגבית במקום, שעסק קודם בארץ אחרת מטעם קרן היסוד, נשען בעיקר על לשכות בני-ברית מקומיות, שבהן מאורגנים "הגבירים". אנשי בני ברית ברובם לא ציונים והלקם אפילו אנטי-ציונים. התוצאה היא, שאיש המגבית אינו רואה בעין יפה פעולה ציונית "מתגרה". ובהיותו כעין נציג ישראל, הוא בעל סמכות ומצליח למנוע "פריצת גדר". גם ארגון "ויצו" יש במקום, והוא אפילו פעיל מאד. הוא משמש מסגרת חברתית לגבירות הקהילה. תה רב זורם במסיבותיה, והעוגות כדה. הגבירות נפגשות בקביעות ב"בולינג" ובמרחצאות, פותחות "באזורים", מארגנות "בא-ליים" ומתרימות סכומים ניכרים לכל מיני "פרויקטים" בישראל. וכיון שלרובן "טוב" בארץ המצאן, ואין להרגיז אותן, קיים מעין "טאבו" בכל הקשור לתביעת העליה.

ישנה אפילו קבוצת נוער ציונית במקום. לפני שנים בא לעיר שליחה של תנועה קיבוצית ואירגן גרעין נוער. הוא חזר — והנוער נעזב לנפשו ואין מטפל בו מאז. ומה יעשו בו? ומה יאמרו לו? בארץ הזאת רווחת בקרב האינטלקטואלים, וביחוד הסטודנטים, דעה אנטי-ציונית מובהקת, המושפעת מתורות השמאל. ודאי היה על ציבור ציוני לעסוק בזה ולעזור לנוער היהודי, הנתקל בבית הספר ובאוניברסיטה בהלך רוח עוין, ואינו

העיקר! וכך עושים היום: כי הכסף נהפך ברחוב היהודי לכופר-נפש, המכפר כביכול על ריקנות, אזלת יד ואזלת רוח, על העמדת פנים, על ציונות שאינה ציונות ועל יהדות שאינה יהדות — ובאמת אינו מכפר כלום, השקר הוא שקר ופניו לשמד.

המשונה הוא, שבדברי אלה אין משום חידוש. תודעת המצב הולכת ומתפשטת ברבים. המנגנון נגש לפעלו השגרתי במידה גדושה של ציניות. הקהל מקבלו במעט התלהבות ובהרבה שויון נפש, המהול בהרגשת כניעה להכרח ובנקיפת מצפון. כי היהודי הציוני כשהוא לעצמו מוכן בדרך כלל להודות "בינינו", שהמצב הוא ביש. ככלות הכל יונק הוא ממסורת הנובעת מן המרד בגלות, בשא-ננותה וברקבונה, ובקללת סגידתה לכסף. אם כן מדוע אין כל אותם הספקות והדעות ה"פרטיים" נהפכים לדעת הציבור? מדוע אין הציבור הציוני-ני, הנתון כעת ללחץ עצום של מאורעות, בפומבי ובהחלטיות משתחרר מאמתלות הגולה? מדוע הוא מוסיף לפעול כדובר הגולה המכסה את אשר אין לכסות והמברך במקום שיש לקלל?

העקיבות המחשבתית והסקת המסקנות הן, כידוע, מן הדברים הקשים. אך כאן נוסף עוד גורם ארגוני-חברתי, המעכב את תהליך ההבראה הקשה בלאו הכי. אם נגענו קודם ב"לב הבעיה", הרי כאן אנו נוגעים בבסיסה המוחשי, ב"רגליה": הציבור הציוני הדל זה כבר להיות גוף עצמאי, העומד לפני הגולה הבלתי ציונית. הוא מסונף ומסובך בגופים גלותיים-לא-ציוניים במידה מב-הילה, עד שאבד לו חופש התמרון וחופש הדעה. תהליך זה גבר לאחר השואה, כשהציונות הפי-לנטרופית, שטופחה במערב, הפכה ליורש לתנועה השכולה ושליט לה. ומכאן נגררה הציונות לתוך מעגל קסמים: בהיותה "ציונית לולתה" ופוסחת על סעיפי גלות וציון, שיתפה מוסדות גלותיים ושותפה בהם; בגבור שותפות זו גברה הנטייה לפשרה ו"תחליף", שהיזקה שוב את תהליך ההת-מוגות הארגונית-חברתית, וחוזר תלילה.

תלמדנו דוגמת קהילה מסוימת באירופה על הנעשה בכלל. בקהילה כמה אלפי יהודים היא בעלת רשת מוסדות מפותחת. גם ההסתדרות הציונית

לחזית זו אין כל שייכות למפלגות הקיימות, שעל כולן אבד הכלה, וביחוד בתוך ההסתדרות הציונית; אך דרכי חזית זו מסוגלים ליצור בעתיד גושי מפלגה חדשים שיענו על שאלות השעה.

ההצעה השנייה היא שהמדינה תקבל לידיה את הטיפול בעליה. יש לנהוג בזהירות רבה בהצעות ממין זה. בימי משבר — והמשבר הוא כמעט מתמיד אצלנו — על המדינה למצוא חדשים לבקרים מענה לצורך זה או אחר. המדינה או נוקטת באופן מידי לגולה, וראשה אינו פנוי וענינה אינו מרשה להטיף מוסר ו"להרגיזה" בתביעת עליה. כל הנמציא בגולה זמן מועט או מרובה מכיר את השליחים האלה המופיעים לפעמים באישון לילה, מכנסים חוג זה או אחר ותובעים: הב! אם תטפל המדינה גם בעליה, יילחמו שליחיה בהכרח אלה באלה. ועוד דבר: שליחי המדינה, פקידיה ואף שגריריה, הם לעתים בורים גמורים בעניני הגולה ואין להם גם ענין אמיתי בה. מכל הבחינות האלה, מוטב להטיל את עניני העליה על זרוע מבצעת, שהיא עצמאית (הסתדרות ציונית מחדשת?).

הפתרון השלישי אולי קרוב ביותר להגשמה מציאותית: ימרדו ארגונים ציוניים מקומיים נגד ההנהגה, ינתקו את עצמם ממנגנון ה"התרחמה" ומן ההסתדרות בארגוני הגולה ויהפכו לעצמאיים! אם תיווצרנה על-ידי כך שתי הסתדרויות ציוניות במקום, כלומר, אם תהיה "פרישה" — אין בכך אסון, אדרבה. ממילא תהיה ציונית רק אותה קבוצה, המקבלת עליה את צו העליה ותפעל ברוח זו. משימה זו יוכלו לקבל עליהם קבוצות נוער וגם הישראלים, הנמצאים היום בכל מקום, בין ש"ירדו", בין ש"נקלעו", והם כעין גלות שניה.

למעשה נצטרך לפעול בכל שלושת הכיוונים ולא להזניח אחד מהם. אך תנאי מוקדם היא "תחית הלבבות". עברו הזמנים ש"בעיות יהדות" הן קנין בלבדי של תלמידי-חכמים ומרצים באוניברסיטה וה"ציונות" הוא מילת לעג וגנאי. על כולנו ללמוד, ללמוד הרבה. וכשילובן הלקח, נדע לומר לגולה את האמת. וכשאמר לגולה את האמת — היא תעלה.

יודע מה להשיב. אך הציונים במקום לא עסקו זה שנים אלא בהתרמה. על יהדות פטורים הם מלחשוב — כי הם ציונים. ועל ציונות — מה יש כאן לחשוב?

לפני שבועות מספר בא למקום יושב ראש ההסתדרות הציונית הארצית, יהודי טוב ובעל מרץ, כדי להחיות את הארגון המקומי. איננו יכיר לים, הוא אמר, לסמוך על האחרים, הלא-ציונים. והוא הסביר לנאספים את ההבדל בין ציוני ולא-ציוני בזה הלשון:

הלא-ציוני תורם למען ישראל רק בשעת משבר; אבל הציוני תורם בכל ימות השנה.

ג

מה לעשות ?

עד כמה שאני רואה, ייתכנו לפי ההגיון שלושה מיני פתרונות; אך יש לבדוק כל אחד מהם לאור המציאות, שהיא, כרגיל, לא הגיונית. ותואיל והמעשה מסוכן תמיד מן העקרון, נצטרך להסתפק כאן בראשי פרקים.

הפתרון שהוא לכאורה הפשוט ביותר הוא בשינוי תפיסתה ופעולתה של ההנהגה הציונית, באופן שתנחה את התנועה כולה בכיוון החדש הרצוי. היא תורה לנתק את הסתנפות הציבור הציוני לארגוני הגולה הלא-ציוניים כתנאי מוקדם להתחדשותו. אמנם כך ייהפך למיעוט ואמצעיו החמריים יפחתו; אך לעומת זה יחזיר לעצמו את הרושם הדעה והיזמה ויוכל לומר לגולה את אשר יש לומר ולהתקדש באמת לתכלית העליה.

המכשולים בדרך זו ידועים פחות או יותר לכולנו. המנהיגות הנוכחית לא תוכל להשתחרר מנטל העבר, היא ראשה ורובה שקועה בפשרה בין ציונות וגולה, — ומי יסלקנה? לדאבון-לב חוששת גם המדינה לפגוע בה, כי המדינה הסתנפה בה, כשם שזו הסתנפה בגולה, ובין שתיהן ברית דמים — תרתי משמע. אם שינוי קיצוני בהנהגה אינו בגדר ההווה, בכל זאת הכרח הוא ללחוץ עליה ולהציב נגדה חזית אופוזיציונית.